

ПОДВІЙНЕ ГРОМАДЯНСТВО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

**ОГНІВЕЦЬ І.В.,
здобувач
Дипломатичної
академії України
при МЗС України**

У статті мова йде про громадянство в контексті сучасного міжнародного права. Висвітлюється проблема подвійного громадянства. Автор розкриває сутність поняття громадянства.

Ключові слова: громадянство, подвійне громадянство, міжнародне і національне право.

Громадянство є інституціональним елементом системи державного устрою та універсальним способом правової організації населення незалежної держави. Сучасний світ поділений між державами, кожна з яких має свою територію і свій народ. І якщо територія держави визначається її державним кордоном, то «кордони» між народами визначаються за допомогою універсального способу організації населення незалежної держави – громадянств^{1,2}.

Проблема подвійного громадянства є важливою складовою міжнародного і національного права, важливим елементом політики міждержавних взаємин, що має безпосередній вплив на національну і міжнародну безпеку.

Суверенітет будь-якої держави тісно пов'язаний з наявністю в неї інституту громадянства. Зокрема, у 1923 р. в рішенні «Декрети про громадянство в Тунісі та Марокко» Міжнародний Суд встановив, що в сучасному міжнародному праві питання громадянства знаходяться у виключному віданні кожної держави³. У відповідності зі змістом поняття суверенітету кожна держава самостійно визначає критерії набуття громадянства, рівно як і встановлює умови натуралізації. Рішенням по справі Ноттебома Міжнародний Суд підтвердив, що міжнародне право залишає на розсуд кожної держави прийняття норм, що регулюють набуття громадянства цієї держави⁴.

Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 року (далі – Конвенція 1997 р.) визна-

чає громадянство як правовий зв'язок між особою та державою без зазначення етнічного походження особи. Згідно з пунктом 23 Коментаря до статей Конвенції 1997 р. під громадянством розуміються специфічні правові відносини між окремою особою і державою, які визнаються цією державою⁵.

Слід зазначити, що хоча кожна держава може самостійно визначити правила набуття її громадянства, вона не може претендувати на визнання цих правил іншими країнами, якщо вони не відображають стійкого зв'язку між особою та державою. Цей принцип стійкого зв'язку був сформульований Міжнародним Судом таким чином: «Згідно з практикою держав та судовими рішеннями громадянство є юридичним привілеєм, що має за основу соціальний факт прив'язаності, стійкого зв'язку існування інтересів та почуттів поряд з існуванням взаємних прав та обов'язків»⁶.

Отже, громадянство означає правовий зв'язок фізичної особи та держави, який проявляється у їх взаємних правах і обов'язках.

З юридичної точки зору, значення громадянства полягає в правовому регулюванні відносин між особою і державою, а змістом громадянства є сукупність прав та обов'язків особи та держави по відношенню одна до одної. Забезпечення цих прав і обов'язків наповнює реальним змістом призначення держави та повноцінне існування особи в цій державі. Разом з тим, громадянство значною мірою визначає політичний статус особи. Саме на громадянстві базується держава⁷. Адже кожна держава піклується про свої інтереси та безпеку, тому громадянство за своїм значенням виходить далеко за межі формальної належності до держави. Бути громадянином тієї чи іншої держави означає брати активну участь в управлінні справами держави. Громадянин має підтримувати принципи політичної системи держави і розділяти загально визнані в суспільстві основні цінності. Держава, з свого боку, повинна забезпечувати захист прав та інтересів кожного свого громадянина як всередині країни, так і за її межами. Таким чином, громадянство є гарантом підтримання стійкого політико-правового та інституційного зв'язку особи та держави, не обмеженого часом та простором. По суті громадянство являється одним з найважливіших чинників сучасної світової політичної системи⁸.

Громадянство має також соціальний та культурний характер, оскільки воно означає не лише належність до держави, але й до нації. У світі існує незначна кількість національних держав, мається на увазі однорідних за національним складом населення. Однак більшість держав проголошують себе національними або проводять політику, спрямовану на побудову національної держави. При

цьому громадянство часто усвідомлюється як національність або, іншими словами, належність до домінуючої в даній державі культурної спільноти⁹. Крім того, громадянство має психологічне значення. Воно нерідко сприймається як виявлення самоототожнення особистості. Імігранти першого покоління, як правило, мають відчуття особистої належності до країни походження, нерозривного зв'язку з її культурою та мовою. Більшість з них переконана, що люди повинні мати громадянство тієї країни, з якою вони себе психологічно ототожнюють. Саме тому вони не схильні набувати нове громадянство, особливо в тих випадках, коли це пов'язується з відмовою від попереднього громадянства. В другому поколінні іміграції, хоча інколи і в першому, самоідентифікація має тенденцію до роздвоєння¹⁰.

Усі ці аспекти громадянства тим чи іншим чином проявляються повсюди, проте в різних країнах вони наповнюються різним конкретним змістом, в залежності від того, які це країни: тоталітарні чи демократичні, національно однорідні чи багатонаціональні, країни еміграції чи країни іміграції і т.д.¹¹.

Таким чином, очевидно, що просте на перший погляд поняття громадянства насправді є інституцією та надзвичайно багатогранним явищем. Питання громадянства яскраво ілюструють невизначеність правового статусу осіб у міжнародному праві. При вирішенні цього питання ставиться подвійне завдання.

По-перше, необхідно дати можливість тій чи іншій державі управляти складом свого населення та обсягом своєї «власної» юрисдикції. По-друге, необхідно надати кожній особі свободу вибору громадянства з метою запобігання порушення його основних прав.

Перше з вищезазначених завдань являє собою одну з базових політичних основ принципу самовизначення: принцип національного самовизначення дозволяє групі осіб здійснити вибір щодо створення держави.

Після того, як держава створена, вона реалізує головну роль державної влади у визначенні критеріїв громадянства, причому це стосується як громадянства «за народженням», яке особа набуває автоматично, так і громадянства «набутого», коли особа здійснює власний вибір на основі передбачених національним законодавцем можливостей (критеріїв натуралізації).

У випадку, коли держава не може посылатися на підставу, на якій вона здійснює юрисдикцію на певній території або управління громадянами чи їх діяльністю, вона посилається на зобов'язання відданості та підпорядкованості цих осіб. Тому найбільш міцним зв'язком підпорядкованості являється

громадянство особи. Важливість зв'язку через громадянство обумовлена також тим, що лише держава як суб'єкт міжнародного права може посилатися на нього на свою користь¹².

Наступне завдання передбачає реалізацію зусиль, спрямованих на визнання права на громадянство як одного з основних прав людини. Таке право було проголошене у Загальній декларації 1948 р. Пакт про громадянські та політичні права 1966 р. визнає таке право за дітьми. Крім того, Конвенція 1997 р. (ст.4) та Проект статей, прийнятий у першому читанні Комісією з міжнародного права у 1997 р. з питання громадянства фізичних осіб у зв'язку з правонаступництвом держав, базуються на принципі права на громадянство.

Отже, питання громадянства належить до виключної компетенції держави і кожна держава володіє таким правом. Даний принцип міцно укоренився в міжнародній практиці – як у судовій, так і в договірній.

Для забезпечення рівноваги між наміром держав гарантувати свою безпеку, з одного боку, та дотриманням прав людини, зокрема, права на громадянство, з іншого боку, застосовуються двосторонні та багатосторонні договірні механізми. Як відомо, держави, що розробляли Гаазьку конвенцію щодо колізії законів про громадянство від 12 квітня 1930 р. (далі – Конвенція 1930 р.), виступаючи у ролі «міжнародного законодавця», намагались не змінити сам принцип, а просто обмежити його недоліки.

Тим не менше, у Консультативному заключенні від 19 січня 1984 р. Міжамериканський суд з прав людини зазначив, що міжнародне право визначає певні рамки правового інституту громадянства, яке, разом з тим, являється одним з основних прав людини.

Зокрема, у Консультативному заключенні підкреслювалося, що необхідно примирити принципи про те, що надання громадянства входить до внутрішньої юрисдикції держави, з принципом, відповідно до якого міжнародне право встановлює певні межі щодо повноваження держав, які обумовлені вимогами міжнародної системи захисту прав людини¹³.

Міжнародні звичаї та загальні принципи права також встановлюють межі щодо надання громадянства, вимагаючи, щоб зв'язки між державою та особою, наявність яких обумовлює надання державою свого громадянства, визнавались міжнародним правом. До числа зв'язків, що визначаються міжнародним правом, як правило, відносяться народження, походження та натуралізація¹⁴.

У вищезгаданому виді верховенства держави існує певна протиріччя: незважаючи на те, що суб'єкти права не можуть оспорювати критерії на-

дання громадянства кожною окремо взятою державою, вони не зобов'язані визнавати індивідуальні наслідки такого акту, за винятком випадків, коли їх до цього зобов'язує двосторонній або багатосторонній договір¹⁵.

За відсутності договірних зобов'язань рішення, що приймаються державами стосовно осіб, можуть мати значення для інших держав лише за умови, що вказані критерії не вважаються ними довільними, якщо вони виправдовують обсяг наданих громадянам прав, оскільки громадянство має відображати суспільний факт дійсної належності особи до тієї чи іншої держави.

У згаданій вище ст. 1 Конвенції 1930р. встановлюється принцип, у відповідності з яким національне законодавство має дотримуватися вимог міжнародного права, зокрема, норм звичаєвого права, відповідних договірних норм та загальних принципів права.

Такий підхід узгоджується з принципом виключної компетенції держави лише в тому випадку, якщо акценти в зазначеній проблемі поставити наступним чином.

Оспорити можливо не реалізацію вказаної нормативної компетенції (за винятком ситуацій, передбачених договірними відносинами), а юридичну силу практичних заходів, якщо вони матимуть наслідки у міжнародних відносинах.

Отже, право держави визначати громадянство не являється абсолютним. Такої позиції дотримувався Міжнародний Суд в рішенні «Декрет про громадянство в Тунісі та Марокко», заявивши, що питання про те, чи відноситься надання громадянства виключно до юрисдикції держави, по суті носить відносний характер; воно залежить від розвитку міжнародних відносин¹⁶.

Крім того, навіть якщо держава в принципі має абсолютне право визначати громадянство, інші держави можуть оспорити це визначення, коли між державою громадянства та особою немає достатнього зв'язку або коли громадянство було надане неналежним чином.

Так, розглядаючи питання громадянства по справі Ноттебома, Міжнародний суд прийшов до висновку, що громадянство являє собою правове відображення того факту, що особа, якій воно надане, пов'язана з населенням держави, що надала їй це громадянство, тісніше, ніж з населенням будь-якої іншої держави¹⁷.

Та чи інша держава вправі вимагати, щоб установлені нею таким чином правила визнавались іншою державою лише за умови, що вона дотримувалася загальної мети, яка полягає у узгодженості правового зв'язку громадянства з дійсною належністю особи до держави¹⁸.

Таким чином, громадянство – це універсальний спосіб правової організації населення незалежної держави, за допомогою якого визначається сукупність громадян тієї чи іншої держави, встановлюється стійкий у просторі та часі політико-правовий зв'язок між державою та особою.

Громадянство по суті інституційно являє собою монозв'язок двох суб'єктів, держави та громадянина, що мають по відношенню один до одного певні права та обов'язки, від успішної реалізації яких в цілому залежить динамічний розвиток держави та повноцінне існування особи в суспільстві.

Громадянство – це універсальний спосіб правової організації населення незалежної держави, за допомогою якого визначається сукупність громадян тієї чи іншої держави, встановлюється стійкий у просторі та часі політико-правовий зв'язок між державою та особою. Громадянство по суті являє собою монозв'язок двох суб'єктів, держави та громадянина, що мають по відношенню один до одного певні права та обов'язки, від успішної реалізації яких в цілому залежить динамічний розвиток держави та повноцінне існування особи у суспільстві. Адже саме завдяки тому, що особа підтримує громадянський зв'язок з певною державою, вона володіє комплексам прав та обов'язків, які гарантують їй рівноправну участь у суспільно-політичному житті відповідної держави.

У правовій літературі подвійним (множинним) громадянством вважається правовий статус особи, який означає, що дана особа являється громадянином двох чи більше держав у відповідності з їхніми законами¹⁹. Нормативне визначення множинного громадянства закріплене у підпункті б) статті 2 Конвенції 1997 р., а саме: «множинне громадянство означає наявність у однієї і тієї ж особи одночасно громадянства двох або більше держав»²⁰. Оскільки змістом громадянства є сукупність прав та обов'язків особи стосовно держави, то поняття подвійного (множинного) громадянства слід визначити як правовий зв'язок особи з двома та більше державами, що проявляється у взаємних правах та обов'язках особи та цих держав²¹. При цьому слід зазначити, що термін «множинне громадянство» являється всеохоплюючим за своїм значенням, включаючи в себе і термін «подвійне громадянство». Однак, з огляду на те, що термін «подвійне громадянство» є більш поширеним у правовій літературі та на практиці, автор застосуватиме його надалі в даній роботі.

Подвійне громадянство може виникати внаслідок:

- колізії законів про громадянство суверенних держав;
- неспівпадання натуралізації особи з втратою нею попереднього громадянства;

- укладення шлюбів між іноземцями;
- свідомої діяльності законодавця;
- укладення міжнародних договорів про подвійне громадянство.

Отже, одним з основних джерел виникнення подвійного громадянства є колізія законів про громадянство суверенних держав.

Подвійне громадянство як інститут виникає внаслідок того, що в міжнародному праві не існує однотипного правила щодо набуття громадянства. Кожна держава має власні закони в цій сфері і тому громадянство тієї чи іншої держави надається особам, виходячи з внутрішньої політики цієї держави²².

Таким чином, особи можуть набути подвійне громадянство не в результаті свого вибору, а внаслідок автоматичного спрацювання двох конфліктуючих принципів «*jus soli*» (права землі) та «*jus sanguinis*» (права крові)²³. Наприклад, законодавство США передбачає, що дитина, яка народилася на території цієї країни, являється її громадянином незалежно від громадянства батьків, якщо вони не знаходяться на дипломатичній службі іноземної держави. У такий спосіб особа набуває громадянство за принципом «права землі»²⁴. Разом з тим, згідно з законодавством України, дитина, яка народилася в громадян України, незалежно від місця народження, набуває громадянство України за принципом «права крові». Отже, дитина, яка народилася у громадян України на території США, набуває одночасно громадянство США та України. Тобто така дитина з моменту народження стає особою з подвійним громадянством.

Причому, слід зазначити, що ні законодавство США, ні законодавство України не містить будь-яких положень, що вимагали б від своїх громадян, які набули подвійне громадянство за народженням, з досягненням повноліття відмовитися від одного з громадянств. Кожна з цих країн вважає вказаних осіб виключно своїми громадянами, не визнаючи їхнє іноземне громадянство²⁵.

Англійський вчений С. Перрі висунув теорію, яка пояснює, на його думку, причину виникнення подвійного громадянства. Він вказує, що це сучасне явище, яке пов'язане з міграцією населення. Проте, він підкреслює, що в період існування більш-менш розвинутого міжнародного права діяв єдиний принцип набуття громадянства за народженням – «право землі». Вчений пише: «Гіпотеза стосовно того, що міжнародне право застало в готовому вигляді гармонію внутрішнього права і тому не потребувало власних норм щодо громадянства, є найбільш привабливою і могла б пояснити багато дещо...».

С. Перрі вважає, що саме із-за гармонії законодавства про громадянство різноманітних держав

міжнародне право раніше не стикалось з подвійним громадянством. Коли ж згадане явище виникло, міжнародно-правові норми, спрямовані на його запобігання, звичайно, були відсутні.

Як стверджує С. Перрі, відсутність існування в ті часи гармонії законів про громадянство привела б до створення в міжнародному праві норм по запобіганню подвійному громадянству вже в той період²⁶.

Проте, на думку С.В. Черниченка, гіпотезу С. Перрі неможливо довести. Якщо в момент становлення в Європі національних держав і не виникало питання про подвійне громадянство, то, звичайно, не в силу гармонії законів про громадянство. Гармонія свідчить про досконалість законодавства відповідних країн. Про це, безспірно, в той період не могло бути й мови. Ні внутрішнє право європейських країн, ні міжнародне право на той час не були достатньо розвинуті, щоб взагалі виникла подібна проблема²⁷.

Подвійне громадянство може бути також наслідком неспівпадання натуралізації особи з втратою нею попереднього громадянства. Наприклад, деякі країни не вимагають від іммігрантів, які натуралізуються в цих країнах, виходу з попереднього громадянства.

У такий спосіб значно зросла кількість осіб з подвійним громадянством, особливо в умовах грандіозних міграційних процесів, що відбувалися протягом останньої чверті ХХ-го сторіччя²⁸.

Яскравим прикладом неспівпадання натуралізації особи з втратою нею попереднього громадянства служить законодавство Ізраїлю, яке передбачає, що особи єврейської національності, які прибули на постійне місце проживання до Ізраїлю, не пізніше, як через 3 місяці, автоматично набувають ізраїльське громадянство, не залежно від того, чи вийшли вони з попереднього громадянства²⁹.

Проте міграція не завжди породжує автоматично подвійне громадянство. Переважна більшість переселенців набуває подвійне громадянство добровільно за законами країн імміграції³⁰.

Поширення подвійного громадянства стимулюється також характерним для останніх десятиріч переміщенням біженців. Адже ця категорія осіб, як правило, натуралізується частіше у порівнянні з іншими переселенцями і від них, як правило, не вимагається відмова від попереднього громадянства при вступі до нового громадянства³¹.

Виникнення подвійного громадянства в результаті вступу до шлюбу іноземців можливе в тому випадку, коли закони держав, громадянами яких є згадані особи, базуються на різних принципах: принципі «єдності сім'ї» (дружина набуває громадянство чоловіка при вступі до шлюбу) та принципі «рівності сторін у шлюбі» (вступ до шлюбу не

тягне за собою зміну громадянства подружжя). Принцип «рівності сторін у шлюбі» застосовується в більшості країн світу, в тому числі і в Україні. Однак, законодавство деяких країн базується на принципі «єдності сім'ї». Така норма суперечить проголошеному Статутом ООН принципу рівноправності чоловіка і жінки³².

При цьому, слід зазначити, що існують багатосторонні міжнародні договори в рамках Ради Європи, зокрема, Конвенція про громадянство заміжніх жінок 1957 р. та Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації по відношенню до жінок 1979 р., згідно з якими держави-учасниці зобов'язуються визнавати за жінками рівні з чоловіками права щодо набуття, зміни та збереження їх громадянства.

У згаданих конвенціях зазначається, що ні вступ до шлюбу з іноземцем, ні зміна громадянства чоловіка не тягне за собою автоматичної зміни громадянства дружини, не перетворює її в особу без громадянства і не змушує її приймати громадянство чоловіка³³.

Деякі держави, з метою обмеження випадків подвійного громадянства, що виникають внаслідок вступу до шлюбу з іноземцями, роблять у своєму законодавстві застереження, що стосуються іноземного законодавства про громадянство. Наприклад, згідно з ст.10 Закону про громадянство Італії від 13 червня 1912 р., італійська громадянка, що вступає до шлюбу з іноземцем, втрачає громадянство Італії в тому випадку, якщо вона набуває громадянство чоловіка³⁴. Проте, подібні застереження на практиці далеко не завжди сприяють запобіганню подвійного громадянства.

Інша, не менш важлива, проблема пов'язана з правовими наслідками застосування принципу «рівності сторін у шлюбі». У цьому випадку застосування вказаного принципу має значні наслідки для дітей цих осіб, оскільки більшістю країн громадянство дітей визначається за принципом «права крові», тому діти зазначених осіб можуть набути як громадянство батька, так і громадянство матері. Отже, потенційно вони можуть стати особами з подвійним громадянством³⁵. Очевидно, що володіння подвійним громадянством більше не є винятком. Кількість осіб з подвійним громадянством невпинно росте всупереч закріпленому в законодавстві багатьох країн принципу єдиного громадянства. Подвійне громадянство інколи не є наслідком випадкових колізій законів про громадянство різних країн, а, навпаки, результатом свідомої діяльності законодавця. Як приклад, можливо розглянути німецький закон про імперську та державну належність від 22.07.1913 року, згідно з яким німці, що набули іноземне громадянство або підданство, за згодою від-

повідних органів влади Німеччини зберігали німецьке підданство³⁶.

На думку деяких вчених, норми, що передбачають набуття іншого громадянства без втрати попереднього громадянства, скоріше підтверджують принцип державного суверенітету, а саме, право кожної суверенної держави на власний розсуд встановлювати правила набуття та втрати свого громадянства, ніж спеціально заохочують подвійне громадянство.

Головну причину запровадження подібних норм, на їх думку, слід шукати не в намірі мати на території країни жителів з кількома громадянствами, а в бажанні запобігти неконтрольованій еміграції громадян³⁷. Приклади цілеспрямованого заохочувального регулювання подвійного громадянства містять закони тих країн, значна частина громадян яких задіяна в якості іноземних робітників в інших країнах.

Так, Закон про громадянство Португалії від 03.10.1981 р. дозволяв мати кілька громадянств. Ухвалюючи зазначений закон, законодавці Португалії керувалися Конституцією, яка проголошує захист за кордоном португальських громадян, які таким чином протягом тривалого часу можуть зберігати громадянський зв'язок з батьківщиною³⁸.

Подібні цілі, можливо, переслідує і законодавство Італії. Зокрема, італійський закон про громадянство передбачає, що італієць, який добровільно набув громадянство іноземної держави, таким чином втративши італійське, автоматично набуває його знову, якщо повернеться до Італії і проживе там як мінімум 2 роки. Ця норма має особливе значення для італійців, які набули громадянство країн, де вони тимчасово знаходилися в якості робітників. Отже, після повернення на батьківщину їм досить дворічного терміну проживання, щоб поновити італійське громадянство. Для цього не вимагається ні відповідна письмова заява, ні, навіть, усна згода зацікавленої особи³⁹.

Деякі країни, в принципі дотримуючись норми, яка передбачає обов'язкову втрату попереднього громадянства при набутті нового громадянства, свідомо роблять винятки з цього правила для громадянства деяких держав. Тим самим, як правило, цілеспрямовано створюється правова основа для набуття подвійного громадянства з певною групою країн. Подібну норму містить філіппінське законодавство. Зокрема, у відповідності з Актом Співдружності № 63 набуття громадянства Іспанії, держав Латинської Америки та Великобританії можливе без втрати філіппінського громадянства⁴⁰.

В деяких випадках зацікавлені країни допускають подвійне громадянство з огляду на особливі зв'язки між ними та за умови рівноправності. Так,

закони про громадянство Данії від 27.05.1950 р., Норвегії від 08.12.1950 р. та Швеції від 22.06.1950 р. містять однакові положення, закріплені у ст. 10 цих законів. Зокрема, вони проголошують, що після укладення між цими країнами угоди про набуття чинності ст. 10 зазначених законів будь-яка особа, що втратила громадянство однієї з вказаних країн, але зберегла громадянство іншої, може, виконавши певні вимоги, поновити втрачене громадянство, зберігаючи при цьому інше громадянство⁴¹.

Існують також міжнародні договори, що сприяють виникненню подвійного громадянства. Так, 27.06.1960 р. між Францією та Малагасійською Республікою була укладена угода щодо статусу осіб, народжених на острові Святої Марії. Стаття 1 угоди передбачає, що цей острів являється невід'ємною частиною Малагасійської Республіки.

Разом з тим, у ст. 3 зазначається, що особам, народженим на острові Святої Марії, дозволяється здійснювати на території Франції права, пов'язані з французьким громадянством, хоча вони зберігають малагасійське громадянство⁴². Російська Федерація уклала кілька договорів про подвійне громадянство з деякими країнами СНД, зокрема, з Туркменістаном та Таджикистаном. Так, згідно з ст. 1 Угоди між РФ та Туркменістаном про врегулювання питань подвійного громадянства, укладеної 23.12.1993 р., за громадянами кожної з Сторін визнається право набути громадянство іншої Сторони, не втрачаючи свого громадянства. Мета укладення подібної Угоди, як визначено в її Преамбулі, полягає у бажанні Договірних Сторін справедливо та гуманно врегулювати питання, пов'язані з подвійним громадянством⁴³. На етапі, коли відбувається переорієнтація курсу колишніх республік СРСР, а нині суверенних держав, стосовно свого місця в світовому співтоваристві, очевидним є те, що проблема подвійного громадянства для деяких країн СНД набуває суто політичного значення, як засіб для досягнення певної мети, виходячи з власних інтересів та спроби поширити свій вплив за межі національних кордонів^{44,45}.

Отже, інститут громадянства є одним з ключових питань внутрішньої та зовнішньої політики незалежної демократичної держави. Від ефективного вирішення питань громадянства залежать у цілому як реалізація громадянських і політичних прав людини в державі, так і, у значній мірі, характер відносин між державами.

Феномен інституту подвійного (множинного) громадянства є результатом розвитку сучасних процесів у міжнародних відносинах. Бурхливі міграційні процеси, що відбуваються у світі протягом останніх десятиріч, не обійшли стороною й Україну, адже майже кожен п'ятий працездатний гро-

мадянин України працює за кордоном. Значна частина цих осіб через деякий час проживання за кордоном отримує громадянство держави перебування шляхом натуралізації, набуваючи фактично статусу осіб з подвійним громадянством.

Діти українських емігрантів, які народжуються за межами України, набувають статусу осіб з подвійним громадянством відразу після народження на території держави перебування. Як показує досвід, число осіб, які, крім українського, мають ще й іноземне громадянство, невпинно зростає, що, у свою чергу, перетворює питання правового врегулювання подвійного громадянства у проблему державної ваги, яка потребує невідкладного законодавчого розв'язання. Вельми гострою проблемою залишається проблема громадянства і в самій Україні, зокрема, у стосунках з Росією.

1 липня 2003 року Україна підписала Європейську конвенцію про громадянство 1997 р. Верховна Рада України ратифікувала зазначену Конвенцію 21 грудня 2006 року із застереженням та заявою, що стосується вилучення із сфери застосування глави VII щодо військового обов'язку у випадках множинного громадянства. 1 квітня 2007 року згадана Конвенція набула чинності.

Вищезазначене показує актуальність і нагальне завдання ґрунтовного дослідження як самої сутності інституту подвійного громадянства, так і його проявів в чинному міжнародному праві та законодавстві окремих держав, а також теоретичного обґрунтування різних підходів до його сприйняття і способів вирішення, пошуку оптимальних шляхів розв'язання зазначеної проблеми з метою удосконалення міжнародно-правової позиції України та її законодавства.

Останнім часом у національному законодавстві ряду держав Центрально-Східної Європи набрали чинності зміни, що спрощують процедуру отримання громадянства особами, які мають етнічне походження з цих країн і проживають за їх межами. І, відповідно, постає вочевидь тенденція до впровадження сусідніми з Україною державами політики просування власного громадянства і заохочення до отримання подвійного громадянства. Міжнародно-правова практика підтверджує наявність проблеми подвійного громадянства на сьогодні для України через вплив як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, і ставить завдання наукового обґрунтування її вирішення.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Луцишин Г.І. Подвійне громадянство: «розмивання» політичної нації чи євроінтеграція? // Слов'янський вісник: зб. наук. праць. – Рівне, 2012. – С. 171-174.
- ² Коломієць О.А. Інститут подвійного громадянства (біпатризму) у міжнародному праві: проблеми і перспективи // Наукові праці МАУП. – 2010. – Вип. 1 (24). – С.296-301.
- ³ Annual Digest and Reports of Public International Law Cases.- New York: UN, 1983.-Vol.2.-957p.
- ⁴ Brownly I. The Relations of Nationality in Public International Law // British Year Book of International Law.-1963.-Vol. 39.-723p.
- ⁵ Сви́нарев В.В. К вопросу о правовом регулировании статуса лиц с двойным гражданством // Право и политика. – М.; Nota Bene, 2001. -№ 2.с.100-107. – С.100.
- ⁶ Бадеян Б.Ф. Некоторые аспекты двойного гражданства // Конституция. Гражданин. Общество: Труды Международного института управления. – М.; МГИМО(У) МИД России, 2003. –Вып.3. – С. 4-25. – С.5.
- ⁷ Чалий П.Ф. Громадянство України. Законодавство та практика його реалізації // Політика і час.-1993. - №9. –С. 42.
- ⁸ Белов А.В. Двойное гражданство и проблема лояльности // Правоведение. –С.-Пб.; Изд-во С.-Петербург.ун-та, 2002. - №2. – С.159.
- ⁹ Кожанова М.А. Еще раз к вопросу о двойном гражданстве // Теоретические проблемы российского конституционализма. – М.; Изд-во ИГиПРАН, 2000. – С.199.
- ¹⁰ Конон В.С. Проблемы и перспективы развития двойного гражданства // Молодежь в юридической науке: Статьи студентов академического правового университета. –М.; Изд-во Академического правового ун-та, 2003. – Вып.4. – С. 35.
- ¹¹ Чалий П.Ф. Громадянство України. Законодавство та практика його реалізації // Політика і час.-1993. - №9. – С. 46.
- ¹² Никифоров М.В. Особенности административно-правового статуса иностранных граждан, лиц с двойным гражданством, лиц без гражданства // Вестник нижегородского университета им.Н.И.Лобачевского: Серия право. – Нижний Новгород; Изд-во ННГУ, 2002. – Вып. 1(5). – С. 98.
- ¹³ Александрова З.К. Значение договорных норм в предотвращении и ликвидации двойного гражданства (на примере социалистических стран) // Проблемы реализации норм международного права: Межвузовский сборник научных трудов. – Свердловск; Изд-во СЮИ, 1989. – С. 106.
- ¹⁴ Кожанова М.А. Еще раз к вопросу о двойном гражданстве // Теоретические проблемы российского конституционализма. – М.; Изд-во ИГиПРАН, 2000. – С.204.
- ¹⁵ Конон В.С. Проблемы и перспективы развития двойного гражданства // Молодежь в юридической науке: Статьи студентов академического правового университета. –М.; Изд-во Академического правового ун-та, 2003. – Вып.4. –С. 33.

- ¹⁶ Brownly I. The Relations of Nationality in Public International Law // *British Year Book of International Law*.-1963.- Vol. 39.-723р.
- ¹⁷ Там само.
- ¹⁸ Сви́нарев В.В. К вопросу о правовом регулировании статуса лиц с двойным гражданством // *Право и политика*. – М.; *Nota Bene*, 2001. - № 2. - С.107.
- ¹⁹ Синельников А.Ф. Правовой статус осіб з подвійним громадянством // *Політика і час*. - 1993. - №10. – С. 12.
- ²⁰ Альбертини Ламара Михайлівна. Правове регулювання громадянства в європейських державах (порівняльний аналіз): Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – С.3.
- ²¹ Синельников А.Ф. Правовой статус осіб з подвійним громадянством // *Політика і час*. - 1993. - №10. – С.6.
- ²² Журавка Олексій Вікторович. Міжнародно-правова характеристика інституту громадянства: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.11 / Національна юридична академія України ім.Ярослава Мудрого. – Х., 1999. – С. 15.
- ²³ Brownly I. The Relations of Nationality in Public International Law // *British Year Book of International Law*.-1963.- Vol. 39.-723р.
- ²⁴ Никифоров М.В. Особенности административно-правового статуса иностранных граждан, лиц с двойным гражданством, лиц без гражданства // *Вестник нижегородского университета им.Н.И.Лобачевского: Серия право*. – Нижний Новгород; Изд-во ННГУ, 2002. – Вып. 1(5). – С. 100.
- ²⁵ Шульга М.О. Подвійне громадянство у часі і просторі // *Політика і час*. – 1993. - № 3. – С. 3-8.
- ²⁶ Parry C. *Nationality and Citizenship Laws of the Commonwealth and Ireland*. – London: Lexigton books, 1957. - Vol. 4. - P. 184.
- ²⁷ Черниченко С.В. *Международно-правовые вопросы гражданства*. - М.: *Международные отношения*, 1968 – С.33.
- ²⁸ Журавка Олексій Вікторович. Міжнародно-правова характеристика інституту громадянства: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.11 / Національна юридична академія України ім.Ярослава Мудрого. – Х., 1999. – С.12.
- ²⁹ Синельников А.Ф. Правовой статус осіб з подвійним громадянством // *Політика і час*. - 1993. - №10. – С. 12-16.
- ³⁰ Шульга М.О. Подвійне громадянство у часі і просторі // *Політика і час*. – 1993. - № 3. – С. 3-8.
- ³¹ Чалий П.Ф. Громадянство України. Законодавство та практика його реалізації // *Політика і час*.-1993. - №9. – С. 42-47.
- ³² Колб Олександр Григорович, Ходирев В'ячеслав Анатолійович, Бондар Іван Якович, Бандура Микола Ананійович, Юрченко Олег Віталійович. *Захист прав людини. Правові аспекти громадянства в Україні*. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – С.75.
- ³³ Конон В.С. Проблемы и перспективы развития двойного гражданства // *Молодежь в юридической науке: Статьи студентов академического правового университета*. –М.; Изд-во Академического правового ун-та, 2003. – Вып.4. – С.38.
- ³⁴ Альбертини Ламара Михайлівна. Правове регулювання громадянства в європейських державах (порівняльний аналіз): Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – С.9.
- ³⁵ Усенко Е.Т. Соотношение и взаимодействие международного и национального права // *Московский журнал международного права*. – 1995. - № 2. – С. 19-20.
- ³⁶ Боярс Ю.Р. *Вопросы гражданства в международном праве*. – Москва: *Международные отношения*, 1986. – С. 124.
- ³⁷ Шемшученко Ю.С., Чалий П.Ф., Майданник О.І., Бритченко С.П., Андрієнко В.Д. Коментар до Закону України “Про громадянство України”. – К., 1999. – 303с. – ISBN 966 – 7558 – 36 -3. – С. 32
- ³⁸ *Международное право: Учебник* / Блищенко И.П., Гладышев В.В., Задородный Г.П., Кожевников Ф.И. и др. – 5-е изд., перераб. и доп.. – М.; *Междунар.отношения*, 1987. – С. 24.
- ³⁹ Там само. – С. 26.
- ⁴⁰ Carens J. *Membership and Morality: Admission to Citizenship in Liberal Democratic States* // *Immigration and the Politics of Citizenship in Europe and North America* – Lanham, New York, London: University press of America, 1989. – P. 31-51.
- ⁴¹ Briggs A. The welfare state in historical perspective // *European journal of sociology*. – 1961. – №3. – P. 20-32.
- ⁴² Альбертини Ламара Михайлівна. Правове регулювання громадянства в європейських державах (порівняльний аналіз): Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – С. 7.
- ⁴³ *Сборник действующих международных договоров*. – Москва: *Международные отношения*, 1995. – С. 15.
- ⁴⁴ Луцишин Г.І. Подвійне громадянство: «розмивання» політичної нації чи євроінтеграція? // *Слов'янський вісник: зб. наук. праць*. – Рівне, 2012. – С. 171-174.
- ⁴⁵ Коломієць О.А. Інститут подвійного громадянства (біпатризму) у міжнародному праві: проблеми і перспективи // *Наукові праці МАУП*. – 2010. – Вип. 1 (24). – С.296-301.

Ognivets I.V. Dual citizenship in the context of contemporary international law: the institutional dimension/ Diplomatic Academy of Ukraine, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine.

The article focuses on the citizenship in the context of contemporary international law and deals with the dual citizenship. The author considers the concept of citizenship.

Keywords: citizenship, dual citizenship, international and national law.

Огнивец И.В. Двойное гражданство в контексте современного международного права: институциональное измерение/ Дипломатическая академия Украины при МИД Украины.

В статье речь идет о гражданстве в контексте современного международного права. Освещаются проблемы двойного гражданства. Автор раскрывает понятие гражданства.

Ключевые слова: гражданство, двойное гражданство, международное и национальное право.

Стаття надійшла до редколегії 20.09.2012

Прийнята до друку 19.10.2012